

ВИКОРИСТАННЯ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ У НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГАХ

У статті досліджується проблема підготовки майбутніх дитячих стоматологів до створення сприятливо-го професійно-комунікативного середовища у роботі за фахом. Аргументовано, що основою професійної діяльності майбутніх дитячих стоматологів є кваліфіковане виконання дій, що визначаються специфічними напрямками роботи лікаря-стоматолога (діагностика та стандартне лікування зубів, профілактика, хірургічні втручання, протезування, виправлення прикусу тощо). Водночас професійна діяльність майбутніх дитячих стоматологів реалізується в безпосередній комунікації з іншими суб'єктами: пацієнтами, їхніми супроводжувачами (батьки, родичі), медичним персоналом стоматологічної клініки чи кабінету. Відтак створюється новий контекст діяльності лікаря-стоматолога – професійно-комунікаційний. Узагальнено, що участь студентів у виконанні певних професійних ролей і функцій у змодельованих професійно-комунікаційних ситуаціях спрямовується на апробацію конкретних дій, вибір оптимальних зразків міжособистісної взаємодії у професійному середовищі, тренування комунікативних умінь і формування відповідних навичок спілкування дитячого стоматолога з дитьми-пацієнтами та ін. Такі умови зумовлюють розробку спеціальних тренінгових завдань, які розширюють контент контекстного навчання.

У розумінні контекстного навчання поєднуються доцільні форми і методи професійної підготовки майбутніх дитячих стоматологів, які дають змогу моделювати професійно-предметний функціонал, соціально-комунікативний зміст міжособистісної взаємодії з дитьми-пацієнтами різного віку, сприяють набуттю студентами відповідних умінь і навичок створення оптимального професійно-комунікаційного середовища, в якому вони опановують доцільні зразки взаємозумовлених професійних і комунікативних дій шляхом їх моделювання, апробації, трансформації та вдосконалення для розширення спектру характеристик компетентного фахівця дитячої стоматології.

Ключові слова: навчальні тренінги, контекстне навчання, професійна підготовка, дитячі стоматологи, професійно-комунікативні ситуації, ситуативно-комунікативні моделі, спілкування.

Сучасна професійна підготовка майбутніх дитячих стоматологів спрямовується на формування особистості фахівця, здатного працювати з різновіковими групами людей, куди входять як діти-пацієнти, так і дорослі (батьки чи родичі дитини, медичний персонал стоматологічної установи та ін.). Відтак фахівець дитячої стоматології покликаний не тільки володіти сучасними знаннями та методиками надання необхідної допомоги пацієнтам дитячого віку, що свідчить про високий рівень його професійної компетентності, а й створювати сприятливе професійно-комунікативне середовища у процесі роботи за фахом. Відповідні вміння і навички можуть сформуватися у студентів лише за умови апробації таких дій ще під час здобуття професійної освіти в медичному закладі вищої освіти. Набуття практичного досвіду створення, демонстрації, опанування і засвоєння найкращого варіанту міжособистісної взаємодії з усіма суб'єктами професійної діяльності дитячого стоматолога уможлиблюється на основі активної особистої участі студентів у різноспрямованих моделях професійної комунікації, аналізу доцільних і неправильних дій лікаря-стоматолога у комунікативній взаємодії з дитиною-пацієнтом.

Мета статті полягає у визначенні сутності та специфіки використання навчальних тренінгів як основи контекстного навчання з використанням комплексу взаємопов'язаних ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів.

Аналіз сучасних наукових розвідок на предмет уточнення сутності тренінгів, які використовуються у професійній підготовці майбутніх фахівців, дає змогу констатувати, що дослідники професійної освіти розглядають тренінги у різних спрямуваннях:

- обґрунтовують теорію та практику психологічного тренінгу [6];
- визначають наукові та методичні засади проведення тренінгів особистісного зростання [8];
- аргументують доцільність формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей засобами навчальних тренінгів [7].

Позаяк у методиці проведення тренінгів в освітньому середовищі вищої школи зазвичай засадничим є використання змодельованих ситуацій, що відображають мету, сутність та особливості виконання певних функцій майбутнього фахівця, відтак тренінгові ситуації, вправи і завдання відображають контекст професійної діяльності майбутніх фахівців конкретної спеціальності, тобто є складником контекстного навчання. Проблему використання контекстного навчання науковці досліджують у зв'язку з професійною підготовкою та професійним розвитком майбутніх фахівців [1], наприклад, майбутніх педагогів [2], зокрема вчителів початкової школи [5] з використанням відеозасобів у технології контекстного навчання [4] та ін. Позаяк використання навчальних тренінгів у технології контекстного навчання враховує специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців, відтак виникає потреба визначити мету і завдання окреслених педагогічних інновацій у системі створення ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів.

У професійній діяльності майбутніх дитячих стоматологів поєднується різноспрямований функціонал. З одного боку це кваліфіковане виконання дій, що визначаються специфічними напрямками роботи лікаря-стоматолога (діагностика та стандартне лікування зубів, усунення карієсу, запальних процесів та інфекційних захворювань порожнини рота, профілактика, хірургічні втручання, протезування, виправлення прикусу та ін.). Водночас професійна діяльність майбутніх дитячих стоматологів реалізується в безпосередній комунікації з іншими суб'єктами, котрі на даний момент є пацієнтами, їхніми супроводжувачами (батьки, родичі), медичним персоналом стоматологічної клініки чи кабінету. Відтак створюється новий контекст діяльності лікаря-стоматолога – професійно-комунікативний.

Моделювання різних професійно-комунікативних ситуацій розширює контекст професійної діяльності майбутніх лікарів у наданні стоматологічних послуг пацієнтам дитячого віку, що свідчить про впровадження контекстних технологій навчання в медичних закладах вищої освіти. Водночас участь студентів у виконанні певних професійних ролей і функцій у змодельованих професійно-комунікативних ситуаціях спрямовується на апробацію конкретних дій, вибір оптимальних зразків міжособистісної взаємодії у професійному середовищі, тренування комунікативних умінь і формування відповідних навичок спілкування дитячого стоматолога з дітьми-пацієнтами та ін. Такі умови зумовлюють розробку спеціальних тренінгових завдань, які розширюють контент контекстного навчання.

Таким чином, у нашому дослідженні в розумінні контекстного навчання як сучасної педагогічної технології системно поєднуються доцільні форми і методи професійної підготовки майбутніх дитячих стоматологів, які дають змогу моделювати професійно-предметний функціонал, соціально-комунікативний зміст міжособистісної взаємодії з дітьми-пацієнтами різного віку, сприяють набуттю студентами відповідних умінь і навичок створення оптимального професійно-комунікативного середовища, в якому вони опановують доцільні зразки взаємозумовлених професійних і комунікативних дій шляхом їх моделювання, апробації, трансформації та вдосконалення для розширення спектру характеристик компетентного фахівця дитячої стоматології.

У розробці ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів, що складають основу тренінгових завдань у контекстному навчанні, важливо враховувати різні аспекти моделювання та оцінювання результатів професійної підготовки студентів у медичних закладах вищої освіти:

1. *Мотиваційний аспект.* Створені викладачем тренінгові вправи спрямовуються на створення умов, у яких студенти мають змогу самостійно встановити:

– власний рівень готовності до професійної комунікації (вміння доступно пояснити дитині-пацієнту важливість систематичного догляду за ротовою порожниною, зосередити увагу на обов'язковому дотриманні гігієнічних норм і правил з використанням спеціальних засобів, підібрати необхідні слова для зменшення тривожності та боязні дитини перед проведенням стоматологічних маніпуляцій тощо);

– усвідомлення студентами важливості активної участі у виконанні відповідних професійних ролей у ситуативно-комунікативних моделях, що формується на основі самооцінки власних дій у змодельованих ситуаціях;

– формування зацікавленості студентів до самостійної розробки нових ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії дитячого стоматолога;

– усвідомлення потреби в апробації нових зразків ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії дитячого стоматолога, в яких інтегруватимуться фахові знання і вміння студентів налагоджувати ефективне спілкування з усіма учасниками професійної діяльності майбутнього фахівця.

Для виконання мотиваційних тренінгових вправ у контексті дослідження студенти отримували завдання:

1. Визначити 5 причин, що спонукатимуть майбутніх дитячих стоматологів до опанування умінь і навичок професійно-комунікативної взаємодії у роботі за фахом.

2. Оцінити власний рівень готовності до організації ефективної професійної комунікації з дітьми-пацієнтами, їхніми родичами, медичним персоналом (за 5-бальною системою, де 5 балів – високий рівень; 4 бали, достатній рівень; 3 бали – задовільний рівень; 1-2 бали – низький рівень).

3. Скласти список слів-мотиваторів чи речень для дитини-пацієнта, які сприятимуть створенню позитивного емоційного клімату у роботі дитячого стоматолога.

2. *Когнітивно-семіотичний аспект*, що акцентує увагу студентів на різних аспектах змісту майбутньої професійної діяльності дитячого стоматолога. Окрім високого рівня знань у галузі сучасної стоматології дитячого віку, студентам необхідно навчитися використовувати в ситуативно-комунікативних моделях професійної взаємодії дитячого стоматолога спеціальні засоби, які сприятимуть створенню оптимального середовища для комунікації з дитиною-пацієнтом – іграшки, малюнки, а також мовні засоби для створення позитивного емоційного клімату у спілкуванні. Тому готовність майбутніх дитячих стоматологів до участі в ситуативно-комунікативних моделях професійної взаємодії охоплює студентів як у сфері стоматології, так і в галузі психології та педагогіки, специфіки фізичного та психологічного розвитку дітей різного віку, особливостей спілкування з дітьми з урахуванням психолого-педагогічного, виховного, навчального, емоційного впливу на них. Актуальним є створення атмосфери інтелектуальної напруги, що спонукає студентів до пошуку адекватних, раціональних і ефективних моделей організації професійного діалогу у змодельованих ситуаціях.

До прикладу, використовували таке завдання:

Змодельовати ситуацію комунікативної взаємодії дитячого стоматолога з пацієнтом-дитиною різного віку з використанням додаткових засобів комунікації.

3. *Діяльнісно-процесуальний аспект.* Розроблені ситуативно-комунікативні моделі професійної взаємодії дитячого стоматолога використовуються в контекстному навчанні таким чином, щоб усі студенти були задіяні у виконанні чітко окреслених завдань. Оптимальним варіантом є використання кількох тренінгових вправ, виконання яких обмежується кількістю учасників (наприклад, трьома, які виконують ролі дитини-пацієнта, лікаря-стоматолога та медичної сестри) та тривалістю підготовки (до 2 хв) і виконання (до 3 хв). Це забезпечує динамічність діяльності всіх студентів. Використання різноманітних форм і методів виконання студентами професійних дій у ситуативно-комунікативних моделях професійної взаємодії дитячого стоматолога створює сприятливі умови для активної участі студентів у такій діяльності.

Важливо, щоб після презентації ситуативно-комунікативних моделей, у яких відтворюються зразки професійної взаємодії дитячого стоматолога у квазіпрофесійних ситуаціях, студенти мали змогу:

– виявити рівень фахової підготовки з вивчення дисциплін стоматологічного профілю, щоб актуалізувати необхідність розширення контенту теоретичних знань для успішного вирішення професійних завдань;

– пояснити власну точку зору щодо доцільності (чи марності), результативності (чи неефективності) виконання іншими студентами специфічних комунікативно-професійних дій у запропонованих моделях;

– визначити адекватність продемонстрованих студентами дій, що відображають сутність професійної діяльності дитячого стоматолога з урахуванням його функціоналу, актуальних проблем, окреслених завдань, сформованих компетенцій;

– встановити явні та приховані проблемні сторони у ситуативно-комунікативних моделях професійної взаємодії дитячого стоматолога, де відтворюється предметний, педагогічно-психологічний, навчально-виховний, соціальний, комунікаційний контекст професійної діяльності лікаря-стоматолога;

– доповнити запропоновані моделі новими ідеями і пропозиціями, в яких поєднуються специфічні ознаки професійної діяльності дитячих стоматологів, вимоги до організації успішної комунікації (де провідну роль виконує лікар-стоматолог), урахування специфіки роботи та спілкування лікаря-стоматолога з пацієнтами дитячого віку тощо.

Саме на цьому етапі спостерігається перехід освітньої діяльності студентів медичних закладів вищої освіти стоматологічного спрямування у професійну діяльність за обраним фахом. Перехідним етапом у такому процесі є участь студентів у створених квазіпрофесійних ситуативно-комунікативних моделях професійної взаємодії дитячого стоматолога, в яких кожен учасник має змогу опанувати нові форми, методи, засоби і технології міжособистісної взаємодії на різних рівнях: «дитячий-стоматолог – дитина-пацієнт», «лікар-стоматолог – інший медичний персонал», «фахівець стоматології – нефахівець (родичі дитини-пацієнта)» та ін.

Завдання: Запропонувати модель професійно-комунікативної взаємодії дитячого стоматолога згідно такого алгоритму:

1. Визначити учасників професійної комунікації.

2. Окреслити мету комунікації.

3. Чітко визначити план і часові межі проведення тренінгової вправи.

4. Конкретизувати необхідні засоби професійно-комунікативної взаємодії.

5. Організувати відтворення розробленої ситуативно-комунікативної моделі за допомогою учасників заняття.

6. Організувати обговорення результативності виконання тренінгового завдання й ефективності комунікативної діяльності майбутнього дитячого стоматолога.

4. *Оцінювально-рефлексивний аспект.* Участь студентів у виконанні завдань ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів не може розглядатися як суто ігрова діяльність студентів. Обов'язковим складником є встановлення рівня готовності майбутніх фахівців створювати ефективну комунікацію у сфері своєї професійної діяльності. Тому після участі студентів у змодельованих професійно-комунікативних ситуаціях здійснюється оцінювання результативності роботи кожного учасника викладачем, іншими учасниками інтерактивної взаємодії. При цьому враховуються такі аспекти роботи студентів у відтворенні функціоналу майбутніх дитячих стоматологів у ситуативно-комунікативних моделях професійної взаємодії:

– активність, креативність, ініціативність кожного студента;

– фаховість виконання майбутніми дитячими стоматологами професійних дій;

– уміння застосувати професійні знання у спілкуванні з особами, котрі не мають спеціальної підготовки у сфері стоматології;

– самооцінка всіх аспектів готовності до професійної комунікації в майбутньому;

– готовність до «проекування саморозвитку» [3].

Завдання для студентів: встановити рівень активності, креативності, ініціативності, фаховості, зрозумілості висловлювань і пояснень для кожного учасника змодельованих ситуацій професійно-комунікативної взаємодії

Таким чином, у процесі контекстного навчання майбутніх дитячих стоматологів можуть використовуватися не тільки навчальні тренінги, а й комплекс інших методів:

– ілюстративні методи, що доповнюють виконання завдань у змодельованих професійно-комунікативних ситуаціях (це стоматологічні муляжі, інструменти, матеріали, які використовуються для лікування зубів тощо);

– метод створення і вирішення проблемних ситуацій, що в роботі студентів свідчить про високий рівень готовності майбутніх дитячих стоматологів до реалізації творчого підходу у вирішенні ситуативно-комунікативних завдань;

– дослідницько-евристичний метод, що спонукає студентів до пошуку оптимальних способів організації ефективної професійно-комунікативної взаємодії в роботі дитячого стоматолога.

Висновки. Використання технології контекстного навчання майбутніх дитячих стоматологів базується за інтеграції різноспрямованих форм і методів, що визначають успішність професійної підготовки студентів у медичних закладах вищої освіти. Одним із дієвих методів є навчальні тренінги, які в комплексі та взаємозв'язку дають змогу учасникам освітнього процесу змодельовати квазіпрофесійну ситуацію, в якій майбутні фахівці відображають власний рівень фахової підготовки, готовності виконувати професійні функції у різних умовах, зокрема в змодельованих професійно-комунікативних ситуаціях професійної взаємодії дитячих стоматологів. Участь студентів у виконанні завдань кожної тренінгової вправи спрямовується на мотивацію учасників до професійного становлення, дає змогу майбутнім фахівцям поєднати знання зі стоматологічних дисциплін зі специфікою професійної комунікації з пацієнтами дитячого віку на основі психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, виробити певний алгоритм професійних дій у таких ситуаціях, що сприяє набуттю студентами відповідного досвіду та професійному зростанню.

Використана література:

1. Герлянд Т. М. Технологія контекстного навчання у професійному розвитку майбутнього фахівця. *Теоретичні та методичні завдання особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 26–27 листопада 2014 р.). Вінниця : ТОВ "Нілан ЛТД", 2014. С. 32–35.
2. Гузій Н. В. Технологія контекстного навчання в організації дидактичної підготовки студентів у вищій педагогічній школі. *Вища освіта України*. 2012. № 3 (додаток 1). Тематичний випуск "Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технології". Т. 1. С. 363–370.
3. Єрмаков І. Теорія і практика життєвого проектування саморозвитку особистості : практико-орієнтований посібник. Запоріжжя, 2011. 436 с.
4. Желанова В. В. Використання відеозасобів у технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 13 (272). Ч. II. С. 231–241.
5. Кіліченко О. Принципи впровадження контекстного навчання в процес підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Освітній простір України*. 2018. № 12. С. 98–106.
6. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2004. 192 с.
7. Мельничук І. М. Формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей засобами навчальних тренінгів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 3. С. 36–39.
8. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навчальний посібник Київ : "Центр учбової літератури", 2014. 250 с.

References:

1. Herliand T. M. (2014) Tekhnolohiia kontekstnoho navchannia u profesiinomu rozvytku maibutnoho fakhivtsia. [Contextual learning technology in the professional development of the future specialist]. *Theoretical and methodical tasks of personal and professional development of the future teacher* : materials of the International Scientific and Practical Internet Conference (Vinnytsia, November 26–27, 2014.). Vinnytsia: LLC "Nilan LTD". P. 32–35 [in Ukrainian].
2. Huzii N. V. (2012) Tekhnolohiia kontekstnoho navchannia v orhanizatsii dydaskalohichnoi pidhotovky studentiv u vyshchii pedahohichnii shkoli. [Contextual learning technology in the organization of didascological training of students in a higher pedagogical school]. *Higher education of Ukraine*. № 3 (addition 1). Thematic issue "Pedagogy of the higher school : methodology, theory, technologies". Vol. 1. P. 363–370 [in Ukrainian].
3. Iermakov I. (2011) Teoriia i praktyka zhyttievoho proektuvannia samorozvytku osobystosti. [Theory and practice of life design of personality self-development] : a practice-oriented manual. Zaporizhzhya. 436 p. [in Ukrainian].
4. Zhelanova V. V. (2013) Vykorystannia videozasobiv u tekhnolohii kontekstnoho navchannia maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv. [The use of video tools in the technology of contextual education of the future primary school teacher]. *Bulletin of Taras Shevchenko LNU*. № 13 (272). Part II. P. 231–241 [in Ukrainian].
5. Kilichenko O. (2018) Pryntsyvy vprovadzhenia kontekstnoho navchannia v protses pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly. [Principles of implementing contextual learning in the process of training future primary school teachers]. *Educational space of Ukraine*. № 12. P. 98–106 [in Ukrainian].
6. Miliutina K. L. (2004) Teoriia ta praktyka psykhologichnoho treninhu. [Theory and practice of psychological training] : education manual. Kyiv : MAUP. 192 p. [in Ukrainian].
7. Melnychuk I. M. (2020) Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei zasobamy navchalnykh treniniv. [Formation of social competence of future specialists in socioeconomic specialties by means of educational trainings]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. № 69. Vol. 3. P. 36–39 [in Ukrainian].
8. Fedorchuk V. M. (2014) Treninh osobystisnoho zrostantia. [Personal growth training] : education manual. Kyiv : "Center of educational literature". 250 p. [in Ukrainian].

Yefremova O. The use of situational and communicative models of professional interaction of children's dentists in educational trainings

The article examines the problem of training future pediatric dentists to create a favorable professional and communicative environment in the work of the specialty. It is argued that the basis of the professional activity of future pediatric dentists is the qualified performance of actions determined by the specific directions of the dentist's work (diagnosis and standard treatment of teeth, prevention, surgical interventions, prosthetics, occlusive correction, etc.). At the same time, the professional activity of future pediatric dentists is realized in direct communication with other subjects: patients, their attendants (parents, relatives), medical staff of a dental clinic or office. Thus, a new context of a dentist's activity is created – a professional and communication one. It is summarized that the participation of students in the performance of certain professional roles and functions in simulated professional communication situations is aimed at testing specific actions, choosing optimal examples of interpersonal interaction in a professional environment, training communication skills and forming appropriate communication skills of a pediatric dentist with child patients, etc. Such conditions lead to the development of special training tasks that expand the content of contextual training.

In the understanding of contextual learning, expedient forms and methods of professional training of future pediatric dentists are combined, which make it possible to model the professional-subject functional, social-communicative content of interpersonal interaction with children-patients of different ages, contribute to students' acquisition of relevant skills and abilities to create an optimal professional and communication environment, in which they master expedient examples of mutually determined professional and communicative actions through their modeling, approbation, transformation and improvement to expand the spectrum of characteristics of a competent pediatric dentistry specialist.

Key words: educational trainings, contextual learning, professional training, pediatric dentists, professional and communicative situations, situational and communicative models, communication.